

René ten Bos

SOLI
Boom
DARI
TIT
Een kleine filosofie

Inhoud

Voorwoord 9

1. Eén voor allen, allen voor één 15
*Chiasmen — Hoerawoord — Opstand —
Obligatio in solidum*
2. Beulen van de eenzaamheid 31
Droomautomaten — Muren — Solipsisme
3. Interdependentie en continuïteit 49
*Maanbezoek — Sterrenstof — Necrobioom —
Wombats — Kosmofobie — Lachen — Hoop*
4. Samen, samen, samen 81
*Moraliteit — Eenheid — Sprookjestuin —
Rouw — Supererogatorisch — Waardennoodlot —
Weldadigheid en rechtvaardigheid — Welvaartsstaat
— Klemdenken — Verzet*
5. Op zoek naar vlees 135
Competentie — Handelingsperspectief — Duveltje

Postscriptum 149

Literatuur 157

‘De wetten die van toepassing zijn op de soorten — wetten als erfelijkheid, aanpassing, selectie of wetten van integratie en desintegratie — zijn slechts verschillende aspecten van dezelfde algemene wet van wederzijdse afhankelijkheid van alles wat leeft in het universum, dat wil zeggen, het zijn wetten van solidariteit. De mens ontsnapt hier niet aan.’

Léon Bourgeois (1851-1925)

‘Solidariteit voedt zich uit de bronnen van de leefwereld, maar wordt pas verwerkelijkt door de hoofdmiddelen van systemische integratie: bureaucratie en recht. Met andere woorden: solidariteit is een van de weinige morele concepten die je kunt verbinden met ideeën over de gemeenschap vanuit het perspectief van de staat.’

Hauke Brunkhorst (geb. 1945)

‘Als niet allen gered kunnen worden, waartoe dan nog het heil van de enkeling?’

Fjodor Dostojevski (1821-1881)

Voorwoord

De aanleiding voor dit boekje is een lezing die ik op verzoek van mijn vriend Ronald Leushuis eind augustus 2024 voor enige woningcorporatiebestuurders in Arnhem gaf. In de sector is er veel discussie over de vraag in hoeverre de sterkere corporaties solidair dienen te zijn met de zwakkere zusters en broeders. Ik had bij wijze van voorbereiding op een zeer beperkt aantal bladzijden wat filosofische en sociologische ideeën over solidariteit geschreven. Deze aantekeningen dienden als uitgangspunt voor de levendige discussie die we destijds hadden. Na afloop vroeg men mij of ik het wilde uitwerken tot een boek dat niet al te academisch en enigszins beknopt zou zijn. Vandaar dat de lezer geen uitvoerig noten- en verwijzingenapparaat in dit boek aantreft, ook al maak ik vanzelfsprekend wel melding van de auteurs van wie ik allerlei ideeën bespreek of overneem.

Het toeval wilde dat ik een jaar eerder in *Holland Management Review* al een artikel had geschreven over solidariteit bij Twentse textielarbeiders. Het woord ‘solidariteit’ noemde ik in dat artikel niet, maar ik sprak wel van ‘saamhorigheid’. Ik schreef over die arbeiders die ik als puber leerde kennen in het oosten van het land onder meer dit:

De mannen maakten een diepe indruk op me. Ze waren stoer en ze leken een saamhorigheid te kennen die ik nergens anders zag, al zeker niet op de middelbare school waar ik net een paar jaar naartoe ging en waar ik mensen uit een ander milieu dan het mijne tegenkwam. Saamhorigheid, realiseer ik

me nu, heeft altijd iets looms, alsof de dynamiek of, misschien beter, het opportunisme in menselijke relaties weggezogen wordt. Saamhorigheid wil geen verandering. Natuurlijk dacht ik destijds nog niet over saamhorigheid na, maar ik herinner me de logge en ietwat barokke tabaksrook die tegen het plafond boven de hoofden van de mannen hing. Het was alsof in die waas een soort bovenindividueel brein zat dat die individuele breinen eronder aanstuurde.

Helemaal onbekend met het thema was ik dus niet. Ik ontdekte echter al snel dat bestuurders van woningcorporaties, maar ook die van gezondheidszorgorganisaties, gemeentelijke organisaties of ministeries, wel wat andere denkbeelden hadden over solidariteit dan die arbeiders. Of liever gezegd, die laatsten hadden geen denkbeelden, perspectieven of ideeën — ze *waren* gewoon solidair met elkaar. Het is een belangrijk thema in dit boek: solidariteit wordt pas een issue als ze er niet is. De verbondenheid tussen die textielarbeiders, allemaal collega's van wijlen mijn vader, was niet alleen voor managers en bestuurders van de katoenspinnerij waar ze allemaal werkten een bron van afgunst, maar ook voor die jongeman die al door zijn schoolopleiding wist dat hij niet voor het werk in de textiel was weggelegd maar daarmee ook onherroepelijk iets zou kwijtraken.

Solidariteit is een thema dat zich aan explicitering of reflectie onttrekt. Op het moment dat je er iets over zegt of erover schrijft is het al te laat. Het is alsof je iets probeert op te roepen wat je ergens onderweg, ook

**Eén voor allen,
allen voor één**

Chiasmen

Ook al hadden ze het woord nog niet bedacht, de Drie Muskietiers wisten al wel wat solidariteit was. Eén voor allen, allen voor één. Niets meer en niets minder. Het is een slogan die Alexandre Dumas (1802-1870) mogelijk van Shakespeare heeft gepikt. In diens lange en treurige verhaalgedicht *The Rape of Lucrece* (1594) kan men de woorden 'One for all, all for one' aantreffen. Shakespeare bedacht het, maar Dumas streek met de eer.

Zoals altijd met slogans, moet je ook deze niet te veel willen interpreteren, zeker niet als ze geformuleerd zijn als een chiasme: een zin waarvan het eerste deel in het tweede deel omgekeerd gespiegeld wordt. In goed Nederlands spreekt men van een kruisstelling. De oude retorici wisten al dat de omgekeerde herhaling bijzonder effectief is. We voelen de behoefte niet om de waarheid ervan ter discussie te stellen, want andere mogelijkheden worden door de omkering uitgesloten. Kijk maar eens naar de volgende bekende voorbeelden:

We vergeten wat we moeten onthouden, maar onthouden wat we moeten vergeten.

Vraag niet wat het land kan doen voor jou, maar wat jij voor het land kunt doen.

Je kunt een kind wel uit de oorlog halen, maar de oorlog niet uit een kind.